

ADOLF BIBIČ*

Politične stranke kot predmet politične znanosti

Nekaj ključnih vidikov stasiologije

V sodobni politični znanosti so politične stranke eden od osrednjih raziskovalnih problemov. O njih razpravljajo v okviru splošne politične teorije, pri obravnavi področnih političnih teorij, zlasti v okviru teorije demokracije, v primerjalnih raziskavah politike in pri obravnavanju političnih sistemov posameznih držav itd. Celo več: sodobna politologija je razvila posebno poddisciplino, znanost o strankah (*stasiologija*), ki se v novejšem času sama navznoter diferencira na ožje specializacije, vse do vprašanja financiranja političnih strank. Tako je stasiologija razpeta med dve težnji: na eni strani si postavlja nalogo, da bi razvila pravo *teorijo strank*, po drugi strani pa znanost in praktično politično življenje terjata čim bolj precizno empirično znanje o strukturah in procesih, ki se dogajajo zlasti na dveh ravneh: znotraj političnih strank samih in v razmerju med strankami in med celotnim družbenim in zlasti političnim sistemom. Stranke, podobno kot drugi sodobni politični pojavi, so čedalje bolj aktivne tudi v okviru regionalnih in globalnih svetovnih integracij (npr. EZ). Stasiologija se torej ne more razvijati kot abstraktno-teoretska poddisciplina politične znanosti, marveč le kot kompleksno področje spoznanj in raziskovanj, ki mora povezovati konceptualne in empirične raziskave. Temu je treba dodati, da se z razvojem sistemskega pristopa v politologiji politične stranke čedalje bolj obravnavajo v razmerju do drugih političnih strank v danem političnem sistemu, torej v kontekstu *strankarskega sistema*.

V novejšem času je zanimanje za politične stranke posebej poraslo in to, kot se zdi, zlasti iz dveh razlogov:

prvič, zaradi novega vala (politične) demokratizacije, ki je dosegel svoj vrh na prelomu 80. in 90. let in v katerem so stare monistične sisteme zamenjali oziroma jih postopoma zamenjujejo (»tranzicija«) sistemi pluralistične politične demokracije s političnimi strankami kot njenimi glavnimi akterji;

drugič, zaradi očitnega dejstva, da se tudi v državah klasične liberalne demokracije v strankarskem življenju dogajajo globoke spremembe, ki so dobile ponekod prav dramatično obliko (npr. v Italiji), na splošno pa tudi v stabilnejših političnih režimih (npr. Avstrija, Švedska, ZRN) nakazujejo bolj ali manj globoke preobrazbe.

Zanimanje za politične stranke se torej pojavlja in hkrati krepi v protislovnem sklopu: po eni strani neredko (v »novih demokracijah«) v okviru začetnih velikih

---

* Dr. Adolf Bibič, redni profesor na FDV v Ljubljani.

pričakovanj, ki se izkažejo za kratkotrajna, da bo uvedba večstrankarskega sistema sama po sebi čez noč razrešila vse ključne probleme demokracije; po drugi pa v »starih demokracijah« v novejšem času so čedalje glasnejše pritožbe nad »naveličanostjo« s strankami, nad »krizo strank« in nad »partitokracijo«.

V obeh primerih pa je zanimanje za znanstveno preučevanje strank večje, kot je bilo kdaj koli.

I.

Pred začetkom 20. stoletja politične stranke niso bile predmet sistematičnega znanstvenega razmišljanja. Celo več: v dobi individualističnega liberalizma in pri glasnikih radikalne demokracije so bile politične stranke (oziroma vsaki organizirani interesi) sumljive. Treba je samo listati dela velikih političnih filozofov in tudi državnikov 17. do 19. stoletja, da bi se lahko o tem prepričali (gl. npr. Hobbes, Washington, Rousseau, Sieyes). To nasprotovanje političnim strankam, ki delno sega vse do današnjega časa in ki ima (tudi v Sloveniji) bogato tradicijo, je izhajalo iz prepričanja, da stranke – v začetku so jih kar žigosali s »frakcijami« – povzročajo predvsem neenotnost in razdor v politiki (državi), katere poglaviti cilj mora biti skrb za obči blagor, za obči interes. Poleg tega se jim je očitalo, da kot vmesna telesa ločujejo državljane od države (obče volje). Celo eden od očetov ameriške ustave, Madison, ki je med prvimi spoznal nujnost obstoja strank kot bistvenega pogoja politične svobode, je ostal s svojim zavračanjem »frakcij« glede strank na pol poti (Hamilton, Madison, Jay, 1937, prva izd., 1788, *Federalist* št. 10).

Na vsak način: stranke v klasični liberalni politični tradiciji razen redkih izjem (npr. Hume, Burke, kasneje de Tocqueville) niti »niso bile predvidene niti zaželene« (Crotty, 1991: 140). Stranke so se torej najprej vsilile človekovi praksi, da bi šele nato postale predmet resnega razmišljanja, šle so, kot je bilo rečeno, skozi faze zavračanja in toleriranja, da bi le postopoma postale predmet izrecnega priznavanja (Faul, 1964).

Nesporno je, da se sistematično raziskovanje političnih strank v politični znanosti začenja z vplivnim prispevkom M. Ostrogorskega (1903) in R. Michelsa (1911) (ki se jima je kasneje pridružil M. Weber (1922)). Toda z njima se tudi postavlja temeljno vprašanje, ki se poslej glede političnih strank ponavlja in ki je še danes osrednje vprašanje politične znanosti: kakšno je razmerje med političnimi strankami in demokracijo? Če je Ostrogorski odgovarjal na to vprašanje skeptično na podlagi analize anglosaških političnih strank (VB, ZDA), pa je Michels gledal kritično na stranke z gledišča analize notranje organizacije Nemiške socialnodemokratske stranke (»železni zakon oligarhije«) kot prve moderne množične stranke. Kakor koli je bil njun končni politični sklep različen, pa sta oba zastavila pomembna vprašanja, ki so ostala v marsičem aktualna za stasiološko raziskovanje tudi po drugi svetovni vojni.

O tem najbolje priča danes že klasično delo Mauricea Duvergerja *Les partis politiques* (1951), ki je s svojim organizacijsko-institucionalnim pristopom in novo tipologijo strank pomenilo ne le prvo veliko sintezo po drugi svetovni vojni, marveč je tudi utrla pot kasnejšemu obravnavanju (včasih tudi kritičnemu glede njegovih posameznih tez) političnih strank.

Sledila je vrsta del, ki so razširila in poglobila znanje o političnih strankah in izoblikovala nove pristope v njihovem raziskovanju. Ta dela pomenijo prispevek k splošni teoriji političnih strank (npr. Sartori, 1976; Lawson, 1980; Beyme, 1985; Panebianco, 1988; Seiler, 1993), k njihovi primerjalni analizi, ki ima tudi teoretični pomen (npr. Seiler, 1984; Daalder in Mair, 1983; Epstein, 1967; Neumann S., 1956),

k njihovi vlogi v posameznih državah (Epstein, 1986; Ingle, 1981; Pelinka-Plasser, 1989 itd.) ali obravnavajo posamezne vidike političnih strank (npr. Punnett, 1992; Greven 1987; Landfried, 1990; Pasquino, 1990). Posebna pozornost se v zadnjem času posveča problematiki političnih strank v razmerah »tranzicije« od monističnih oziroma polmonističnih političnih sistemov k sistemom pluralistične demokracije (npr. Agh, 1992).

Iz teh in drugih del sledijo številna vprašanja, ki jih še zaostrujejo velike spremembe (prim. Mantl 1992), ki so povezane z novo vlogo komunikacij in medijev; z razvojem in novo močjo organiziranih interesov; s pojavom alternativnih organizacij, gibanj in pobud; z novo aktualnostjo razlikovanja med »ekonomsko družbo«, »civilno družbo«, »politično družbo« in »državo« (glede slednjega glej zlasti Cohen-Arato, 1992, in Bibič-Graziano (ur., 1994). Vse te spremembe so bodisi pogoj bodisi posledica globljih socialno-strukturnih preobrazb, ki pomembno preoblikujejo socialno infrastrukturo političnih strank in s tem tudi naravo in vrste političnih »razcepov« (cleavages), ki so bistveno determinirali strankarske sisteme prve polovice 20. stoletja. Niso se še dodobra umaknile s prizorišča tradicionalne leve stranke (komunistične partije), ki so se že prej (nekatero) začele preobrazati (evrokomunizem), že so jim mestoma sledili pravi zlomi nekaterih desno oziroma desnosedinsko usmerjenih strank (npr. krščanska demokracija v Italiji). Ko je bilo v povezavi s tezo o »koncu ideologij« že slišati, da je tudi razlikovanja med levico in desnico konec, so se z novo močjo začele pojavljati in uveljavljati sile desnice (npr. »postfašistična« desnica v Italiji; »republikanci« v Franciji; desni ekstremizem v Nemčiji).

Sodobna *stasiologija* je torej pred velikimi novimi izzivi tako v »starih« kot v »novih« demokracijah. Ne moremo se sicer strinjati s trditvami, ki politično znanost skrcijo kratkomočno na znanost o strankah (prim. tudi Verdu 1974), lahko pa argumentirano trdimo, da so oziroma da bodo politične stranke verjetno še bolj ena izmed osrednjih tematik sodobne politične znanosti.

Obsežna literatura o političnih strankah, ki zlasti v novejšem času sega do nepreglednih širin (gl. npr. bibliografijo v Niedermayer in Stöss, 1993; Crotty, 1991), je ne le zbrala in osvetlila številna dejstva o notranjem življenju političnih strank, marveč je tudi natančneje pojasnila njihovo polivalentno vlogo v sodobnih političnih sistemih.

V tem sestavku bomo obravnavali nekatere ključne razsežnosti proučevanja političnih strank. Skušali bomo odgovoriti – seveda z omejitvami, ki jih narekujejo prostor in čas – zlasti na tale vprašanja: Kaj je politična stranka? Kateri so temeljni pristopi k obravnavi političnih strank in katera so poglobljena merila njihove tipologizacije? Kako sodobna stasiologija obravnava strukturo (organizacijo) političnih strank? Katere so poglobljene funkcije političnih strank?

II.

Prva razsežnost raziskovanja političnih strank se nanaša na samo *definicijo političnih strank*. Na prvi pogled se zdi, da je to vprašanje že razčiščeno in vsaj lahko rešljivo, v resnici pa je zapleteno in še vedno odprto. Na vsak način pa je pomembno tako s teoretično-analitičnega kot s praktično-političnega stališča.

Vsekakor, v definicijah oziroma pojmovanjih političnih strank srečujemo oznake, ki predvsem poudarjajo stranko kot *organizacijo* (npr. Duverger, Weber itd.), kot nosilko določenih *idealov* (npr. Burke, Burdeau) ali pa, kar je zlasti v novejšem času vse pogostejše, glede na *funkcijo*, ki jo opravljajo (Schumpeter, Lawson, Aron, Epstein itd.).

Najbolj tipične so definicije, ki povezujejo stranke s kompetitivnim bojem za oblast. Te opredelitve lahko ponazorimo s klasično Schumpetrovo definicijo: »Stranka je skupina, katere člani predlagajo, da bodo povezano delovali v kompetitivnem boju za politično oblast« (Schumpeter, 1942: 283). Taka definicija v osnovi ustreza tistemu, kar Sartori imenuje minimalna definicija. Stranka ima več funkcij, toda nemogoče je govoriti o neki organizirani skupini kot stranki, če ne sodeluje v tekmovalnem boju za oblast. To je bistvena *differentia specifica*, po kateri se stranke razlikujejo od »interesnih skupin«, »političnih klubov«, »gibanj« itd.

Slabost takšne definicije politične stranke, ki jo v takšni ali drugačni formulaciji zagovarja večina politologov, je predvsem v tem, da vsaj na prvi pogled skrči funkcijo politične stranke samo na eno njeno razsežnost, čeprav opravljajo tudi nekatere druge bistvene funkcije (glej spodaj). Zlasti pa se Schumpeter vsaj v sami definiciji izogne delikatnemu vprašanju, kakšna je vloga stranke kot po definiciji »parcialne« organizacije (stranka etimološko izvira iz *pars, partis*), kar pomeni »del« glede na skupni interes (*bonum commune*) oziroma interes celote. Nekateri starejše in novejše definicije skušajo ta problem preseči z izrecnim sklicevanjem na potrebo, da se pri opredelitvi politične stranke upošteva tudi splošni interes (Seiler, 1993, kritično razpravljata o tem Lenk-Neumann, 1974). »Boj za oblast« kot neposredni cilj političnih strank se ne more izogniti vprašanju: Za kakšno oblast? In po kateri poti do oblasti? S tem pa se odpira nova problematika, ki je povezana s pojmovanjem samega bistva politike in demokracije, tudi njune normativne razsežnosti.

Sodobna stasiologija tako nujno sega tudi onkraj »boja za oblast«, kakor koli je kompetitivna tekma za oblast neposredni cilj političnih strank in nujen, ne pa tudi zadosten pogoj sodobne demokratične vladavine.

III.

Razprava o sodobnih političnih strankah ne more mimo vprašanja njihove geneze. O političnih strankah v pravem smislu lahko govorimo šele v razmerah modernega razlikovanja med *civilno družbo* in *državo*. Zato iz pojma političnih strank izključujemo različne skupine (npr. patricije in plebejce v starem Rimu; guelfe in ghibelline v renesančni Italiji) v starem in srednjem veku. Šele nastanek modernega razlikovanja med civilno družbo in državo je ustvaril potrebo po »posredovanju« med obema. Še natančneje: šele s postopno demokratizacijo odnosov med civilno družbo in državo, ki je bila povezana z uveljavljanjem splošne in enake volilne pravice, so se politične stranke dokončno uveljavile kot jedro nove »politične družbe« in kot »vmesne« formacije med obema. Nastanek političnih strank je zgodovinsko vezan na nujnost, da se konflikti v moderni družbi, ki nastajajo zaradi materialnih in drugih objektivnih in subjektivnih cepitev v družbi in politiki – predvsem pa konflikti glede politične oblasti – razrešujejo po mirni, predvidljivi in civilizirani poti.

Raziskovanje političnih strank, njihove geneze in njihove vloge mora torej nujno odgovoriti na vprašanje, katere »konfliktne linije« so vir interesnih cepitev, ki peljejo do nastanka političnih strank in v povezavi z vrsto drugih dejavnikov do tipičnih strankarskih sistemov. Raziskovanje temeljnih partigenih cepitev (*cleavages*) v sodobni politologiji nasprotuje enodimenzionalnemu redukcionizmu.

Temu raziskovanju, ki se opira tudi na sociologijo konfliktov, sta v svoji pionirski študiji *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An*

Introduction (1967) utrla pot S.M. Lipset in S. Rokkan. V njem sta pokazala, kako so nacionalne revolucije, industrijske revolucije in internacionalne revolucije ustvarile podlago za cepitve (cleavages, tj. za socialne in politične konflikte) med centrom in periferijo, med državo in cerkvijo, med urbaniimi trgovsko-industrijskimi interesi in agrarnimi interesi, med delom in kapitalom, komunizmom in socializmom; in kako so se zaradi teh cepitev oblikovale moderne evropske stranke in strankarski sistemi. Čeprav so temeljni sklep njunega dela novejša transformacije v evropskih strankarskih sistemih bistveno relativizirale, ni nič manj res, da je Rokkanova in Lipsetova tematizacija problema socialnih in političnih konfliktov oziroma *cleavages* pomenila sama po sebi izredno ploden prispevek k primerjalnemu raziskovanju političnih strank in je položila temelj raziskovanju, ki sodi med ključne nove pristope k političnim strankam (prim. Charnot, 1989). Kot primere plodne uporabe tega »cleavage« pristopa lahko navedemo Seilerjevo (1986, 1993) teoretično in primerjalno raziskovanje političnih strank; analizo evropske politike Lana in Erssona (1987 in kasnejše izdaje) in Müllerjevo (1992) obravnavo avstrijskega strankarskega sistema.

Hierarhija in struktura družbenih in političnih cepitev sta se od časa klasične Rokkanove in Lipsetove konceptualizacije dokaj spremenili (npr. vsaj v evropskem prostoru je skoraj izginila cepitev, izvirajoča iz konfliktov med komunizmom in socializmom), zmanjšala se je relativna teža socialnoekonomskih konfliktov in povečal pomen konfliktov na osnovi »postmaterialističnih« vrednot (prim. Inglehart, 1990) itd. Partigeni konflikti na osnovi razlik v socialnoekonomskem položaju posameznih socialnih skupin, teritorialne distribucije socialnih in političnih akterjev in religije pa vendar niso izgubili pomena. Nekatero konfliktne linije so se znova zaostriale v ostre cepitve (npr. etnični konflikti), pojavljajo se nove delitve na levo in desnico in nadaljuje delitve znotraj njih itd. Zato lahko upravičeno trdimo, da genetični pristop k političnim strankam (na temelju »cleavages«) ohranja metodološki pomen tudi za prihodnje raziskovanje političnih strank. Ta pristop je toliko bolj pomemben, ker na vlogo političnih strank ne gleda le s stališča konfliktov, marveč tudi z gledišča povezovanja med političnimi akterji (cf. Lipset-Rokkan, 1967: 3). Tudi razprava o genezi strank nas tako vrača k temeljnemu vprašanju pojmovanja politike kot protislovne enotnosti konflikta in konsenza, diferenciacije in integracije, parcialnih interesov in javne blaginje.

IV.

Eno izmed ključnih nadaljnjih vprašanj sodobne stasiologije se nanaša na *tipologijo* političnih strank. Razvrščanje strank po nekih temeljnih merilih spada med bistvene zahteve znanstvenega raziskovanja in praktične politike že zaradi števila organiziranih skupin, ki si nadevajo uradno ime »politična stranka« ali bolj ali manj ekvivalentne politične organizacije (npr. v Avstriji 1. novembra 1990 334 strank, v Sloveniji konec leta 1993 nad 120 političnih strank in političnih organizacij). To velikansko število takoj vsiljuje razlikovanje meril med *politično pomembnimi* (*relevantnimi*) in *politično nepomembnimi strankami* (prim. Sartori, 1976).

Raziskovalci političnih strank so predlagali različne druge razvrstitve posameznih političnih strank in skupin političnih strank in tudi strankarskih sistemov. Klasično Webrovo (1922) (če omenimo samo to tipologizacijo) razlikovanje med *strankami uglednežev* in *množičnimi strankami* je bilo pomembno za kasnejše razlikovanje – ki ima svoje korenine že v času med obema vojnoma, razvilo pa se je šele po drugi svetovni vojni – med *strankami individualnega predstavljanja* in med

integracijskimi strankami. Avtor te tipologije (S. Neumann, 1956; glej tudi Lenk-Neumann, 1974) je zadnjo vrsto političnih strank še nadalje razdelil na stranke *demokratske integracije* in na stranke totalne (ali *totalitarne*) integracije. S tem je skušal posplošiti novo naravo političnih strank v razmerah množične politike, ki pa se je politično-organizacijsko razlikovala glede na stopnjo obvladovanja posameznika (primer za stranko z demokratsko integracijo – socialdemokratska stranka, primer za stranko totalitarne integracije – fašistična in boljševiska stranka).

Če v tem sestavku omenimo nekatera pomembna tipološka razlikovanja, ki jih je v svojem kapitalnem delu izoblikoval M. Duverger (1951) (npr. stranke z neposredno in stranke s posredno strukturo, kadrovske in množične stranke itd.) in tiste, ki jih je predlagal glede na klasifikacijo strankarskih sistemov (dvostrankarski, večstrankarski, enostrankarski), smo se približali (naj)novjšim razpravam o tipologiji političnih strank.

V tem sklopu je tu treba omeniti vplivni prispevek, ki ga je k tipologiji strankarskih sistemov vnesel s svojim merilom ideološke distance med strankami (zmerni, polarizirani pluralizem) v že omenjenem delu G. Sartori (1976).

Končno vse do današnjega časa odmeva teorija »ljudske« ali »vsakogaršnje stranke« (*Allerweltpartei, catch-all party*); ki jo je že v prvi polovici 60. let izoblikoval O. Kirchheimer (1964; prim., npr., Windemann, 1965): pod pritiskom strukturalnih in kulturnih sprememb je poudarjal, da se politične stranke čedalje bolj spreminjajo v smeri novega tipa volilne stranke, ki je odprta nasproti vsem slojem družbe (ki torej »lovi vsakogar«), v kateri zginjajo ideološke razlike, vodstvo pa dobiva vse večjo vlogo nasproti čedalje manjšemu pomenu članstva.

Med novjšimi prispevki imajo posebno mesto tipologije političnih strank, izoblikovane na njihovi organizacijski moči, z upoštevanjem novejšje organizacijske teorije (Panbianco, 1988). V novjšem času posvečajo tudi več pozornosti tipologiji, zasnovani na teritorialnem dosegu delovanja strank (lokalne, regionalne evropske stranke), s katerimi se delno prekriva kategorija avtonomističnih strank (Seiler, 1994).

Tipologije političnih strank nimajo le opisne vrednosti, marveč vsebujejo tudi hipoteze, ki – ne da bi imele veljavo kakega novega »železnega zakona« – skušajo pojasniti razvojno dinamiko in spremembe v političnih strankah in strankarskih sistemih. To velja tudi za razlikovanje med političnimi strankami leve in desne. To razlikovanje je sicer izgubilo svoj nekdanji pomen, vendar se njegova aktualnost niti s stališča samopercepcije političnih strank niti s stališča percepcije državljanov ne da zanikati: bistveno merilo ostaja v odnosu strank do vprašanja razmerja med enakostjo in svobodo (prim. Bobbio, 1994).

V.

Od prvih začetkov znanstvenega proučevanja političnih strank (Ostrogorski, zlasti pa Michels in Weber) je bila pozornost raziskovalcev usmerjena tudi k vprašanju njihove *organizacije*. Ta vidik strankarskega pojava je po drugi svetovni vojni, kot je bilo že povedano, zlasti poudaril Maurice Duverger. Le-ta je v svojem epohalnem delu (1951, cit. po angl. prevodu 1967: XV) zapisal znamenite besede, da se »sodobne stranke veliko manj odlikujejo po svojem programu ali po razredni pripadnosti svojih članov kot po naravi svoje organizacije / . . /. Za moderne stranke je značilna v prvi vrsti njihova anatomija«. Od tega dela dalje, ki je uvedlo v proučevanja političnih strank institucionalni pristop, se noben resen raziskovalec strank ni mogel in ne more več izogniti

strukturi političnih strank, kar se je izrazilo tudi v stasiološki literaturi na tleh nekdanje Jugoslavije (gl. npr. Goati, 1984; na ta vidik pa je že pred Duvergerjem že med obema vojnama opozarjal utemeljitelj raziskovanja političnih strank na Slovenskem A. Ogris (1926: 142–168)). Proučevanje strukture političnih strank je potrebno iz več razlogov. Na tej osnovi lahko ugotovimo, kaj je značilno za učinkovito in (ne)demokratsko strankarsko vodstvo (»leadership«) in kakšni so odnosi med članstvom in vodstvom, torej kakšen je tok vpliva, ki ga številni raziskovalci in analitiki političnih strank označujejo kot oligarhičnega ali ga dejansko imajo za takšnega (gl. R. McKenzie), čeprav se stopnje centralizacije in decentralizacije strank med seboj razlikujejo. Raziskovanje notranje strukture političnih strank torej vodi k odgovoru na vprašanje, v kolikšni meri so posamezne stranke v notranjih odnosih demokratične (kakšna je npr. vloga članstva oziroma temeljnih organizacijskih enot pri izbiri vodstva) in v kakšnem odnosu je organizacija strank z njihovo učinkovitostjo in širše, kako notranje strankarska (ne)demokracija vpliva na širšo demokratizacijo danega političnega sistema. To so le nekatera tradicionalna vprašanja, ki kažejo na pomen raziskovanja tokov in frakcij v političnih strankah. V novejšem času se je pristop k preučevanju notranje organizacije političnih strank obnovil, poglobil in aktualiziral z upoštevanjem inovativnih izsledkov teorije organizacij in obdelave strukture političnih strank v perspektivi komparativne zgodovine. Ta novi pristop, ki ga je izoblikoval, kot rečeno, A. Panebianco (1988), obeta sveže spodbude k raziskovanju političnih strank, posebno v državah, kjer so (kot npr. v Srednji in Vzhodni Evropi) politične stranke še v fazi geneze in institucionalizacije, ki igrata v novem pristopu še posebej pomembno vlogo.

VI.

V obravnavanju strankarstva ima raziskovanje *funkcij* političnih strank še posebej pomembno mesto. Šele število in narava funkcij političnih strank nam lahko osvetlita njihovo dejansko vlogo v družbi in državi in v posredovanju med obema. Poznavanje in pojasnitev teh funkcij nam tudi omogočata, da bolje razumemo njihovo temeljno, specifično in univerzalno vlogo v tekmovanju za politično oblast in pri samem izvrševanju oblasti. Tudi takšna osrednja teoretična in praktična vprašanja, ki se nanašajo na bistveno oznako političnih režimov (demokratični, avtoritarni, »totalitarni« režimi), so povezana s tem vprašanjem, kot je razumevanje takšnih temeljnih pojmov, kot so npr. »partijska država«, »politični razred«, »partitokracija«. Med številnimi funkcijami političnih strank naj izluščimo nekatere, ki se nam zdijo osrednje (prim. zlasti Lawson, 1980; La Palombara in Anderson, 1992, Seiler, 1993).

1. Funkcija v volilnem procesu

To je ena izmed osrednjih, če ne osrednja funkcija političnih strank. Politične stranke ne samo sodelujejo pri določanju pravnih okvirov za volitve, tj. pri oblikovanju konkretnih volilnih sistemov, proporcionalnega, večinskega ali mešanega (prim. Nohlen, 1989), marveč tudi posegajo v posamezne faze volilnega procesa, da bi dosegle svoj pglavitni cilj: takšno številčno prisotnost svojih poslancev v parlamentu, da bi lahko sestavili vlado ali vsaj sodelovali kot koalicijski partner v njej. Zlasti pomembna vidika volilnega procesa s stališča strank in gledišča demokratičnosti volitev sta proces selekcije kandidatov in financiranje ter

izvedba volilne kampanje. V sodobnih pluralističnih političnih sistemih je vse manj sprejemljiv praktični monopol strankarskih elit pri določanju kandidatov – glej številne predloge po razširitvi prakse »predvolitev« oziroma »primarijev« (prim. Neisser-Plasser, 1992), čedalje ostreje pa se tudi zastavlja vprašanje virov financiranja predvolilnih kampanj in njihove preglednosti (Landfried, 1990; Kranjc, 1984).

2. Rekrutacija in selekcija političnih in drugih elit

To je funkcija, ki jo avtorji imenujejo »elite recruitment«, »leadership recruitment«, »recruitment and selection of leadership«, in ki se nanaša na vlogo, ki jo imajo politične stranke pri naboru in izboru osebja, v prvi vrsti na politične, pa tudi na druge politično pomembne položaje. To se seveda nanaša ne samo na politično-predstavniške državne organe (parlament, njegova telesa), marveč tudi na vlado (ministri) in na druge visoke in višje položaje v državni administraciji, v vojski, v sodstvu itd. Vpliv strank sega tudi v (zlasti v javni sektor) gospodarstvo, v kulturo, v medije, na univerze, v diplomacijo itd. Doseg tega vpliva je empirično vprašanje, ki ga označujejo takšni pojmi, kot so »sistem plena«, »lotizacija«, »patronaža«, »partitokracija«. Te etikete zlasti v novejšem času kritično opozarjajo na nelegitimno penetracijo političnih strank v civilno družbo in zahtevajo omejitve njihovih totalizacijskih teženj. Kljub vsem tem prekoračitvam je še vedno aktualna Duvergerjeva (1967: 422) trditev: »Najgloblji pomen političnih strank je v tem, da težijo k ustvarjanju novih elit«, čeprav se je zaradi krepitev načela avtonomnosti družbenih podsistemov in vrste drugih dejavnikov uporabnost te trditve bistveno zožila.

3. Funkcija oblikovanja in izvrševanja vladne oblasti in nadzora nad njo

Stranke so v parlamentarnih sistemih tudi poklicane, da na podlagi volilnih rezultatov sodelujejo pri oblikovanju vlade same ali v koaliciji z drugimi strankami. Nekateri avtorji (Katz, 1987: 4, prim. La Palombara in Anderson, 1992: 401) sploh poudarjajo, da je ključna funkcija stranke, da »vlada in prevzame odgovornost za vladanje«. Sposobnost za vladanje ne izhaja avtomatično iz volilnega rezultata, marveč je plod številnih dejavnikov, od voditeljske sposobnosti predsednika vlade do značilnosti glavnih nosilcev vladnih funkcij, do pripravljenosti koalicijskih partnerjev za kompromise, v prehodnih razdobjih tudi za zgodovinske (primer Avstrije po drugi svetovni vojni), odvisna pa je tudi od modrosti strankarskih in drugih političnih elit in od splošnega soglasja glede temeljnih vrednot, na katerih sloni pluralistični sistem parlamentarne demokracije, itd.

Politične stranke pa ne samo oblikujejo in izvršujejo vladno oblast, marveč to oblast tudi nadzirajo. Glavno nadzorno funkcijo oblasti znotraj političnih strank opravlja *opozicija*, ki je s svojo kritiko, personalnimi in programskimi alternativami ena od temeljnih institucij parlamentarne demokracije (Dahl, 1966; Pasquino – ur., 1990).

4. Programska in socializacijska funkcija

Oblikovanje programskih političnih ciljev je ostala ena izmed bistvenih nalog političnih strank tudi v času, ko so tradicionalne ideološke delitve zgubile svoj pomen. Čeprav se verjetno doba velikih strankarskih programov ne bo več ponovila, pa bodo preživele, kot se zdi, preizkušnjo časa tiste stranke, ki bodo sposobnejše videti in opredeliti nove cilje, ki bodo presegali zgolj kratkoročne potrebe »boja za oblast«. V neposredni zvezi s programsko funkcijo stranke je tudi njena socializacijska funkcija, ki je tudi v nekaterih modernih ustavah oziroma zakonih posebej opredeljena kot sodelovanje pri »oblikovanju politične volje ljudstva«; tudi glede te funkcije so politične stranke dobile močne tekmece, zlasti v medijih.

Politične stranke izražajo socialne, ekonomske in politične interese, hkrati pa te interese povezujejo (agregirajo) v širše celote in jih prevajajo iz družbene sfere v sfero države, da bi tu – v legislativi, v vladi itd. – postali (v obliki zakonov in drugih pravnih in političnih aktov) del uradne državne politike. Politične stranke so torej strateški člen in agens oblikovanja politike in *reprezentiranja* interesov družbe v državi. V tej mediacijski funkciji nimajo monopola, toda tudi ne – vsaj v sedanjih zgodovinskih razmerah – enakovrednega nadomestila. Poglavje o funkcijah političnih strank kaže na njihovo moč, hkrati pa tudi na njihove inherentne meje, na katere opozarjajo druge oblike in druge koncepcije posredovanja med civilno družbo in državo (gl. interesne skupine, medije, funkcijsko predstavništvo, neokorporativizem) (prim. Marko, 1992).

Namesto sklepa

Iz naše razprave lahko povzamemo, da je preučevanje političnih strank dejansko ena izmed ključnih tematik sodobne politične znanosti. Politične stranke so kljub kritikam, ki jih izražajo politologi, ugledni državniki, in kljub nizkemu zaupanju javnega mnenja temeljni pogoj (politične) demokracije. Brez političnih strank ni sodobne demokracije. Samo s političnimi strankami brez močne vloge državljanov in asociacij civilne družbe pa se demokratična vladavina spreminja v partitokracijo.

Ta je zlasti nevarna v prvih letih prehoda, ko še nista izoblikovani avtonomna civilna družba in tudi ne politična kultura funkcionalnega samoomejevanja. Veliko odgovornost za utrjevanje legitimne vloge političnih strank imajo tudi strankarske elite, ki se morajo zavedati resnega opozorila, ki prihaja v obliki padajočega zaupanja do političnih strank tudi iz slovenskega javnega mnenja.

Sicer pa je treba reči, da so vsi poglobitvi vidiki, ki jih obravnava sodobna stasiologija, aktualni za proučevanje političnih strank tudi v »novih demokracijah«. Tudi tu se zastavljata, ob vseh specifičnostih v posameznih državah, vprašanje opredelitve političnih strank nasproti civilni družbi, politični družbi in državi ter vprašanje njihove geneze in vrste razcepov, ki pogojujejo strankarsko členitev in tudi disfunkcionalno množico strank. Prav tako aktualen in pogosto še bolj sporen je problem tipologije strank v »postkomunistični« družbi: po merilih kriterijih razvrstiti stranke na tradicionalne in moderne, na levo, sredino in desnico? Kakšen vpliv imajo glede tega strankarski programi in v kolikšni meri je predvsem odločilno dejansko vedenje strank? »Organizacijsko vprašanje« političnih strank je čisto na robu razprav v »novih demokracijah«. Vendar: ali niso tudi in posebej

v le-teh vprašanja notranje strukture (neposredne, posredne), pretirani poudarek na vlogi strankarskih elit in marginalna vloga članstva še posebej aktualni? Končno, katere zakonitosti veljajo glede funkcij političnih strank v »novih demokracijah«? Da so njihove volilne in sploh rekrutacijske funkcije v ospredju, je očitno. Toda v kolikšni meri politične stranke tu opravljajo tudi socializacijsko funkcijo in koliko jim uspeva »agregirati« posebne interese tako, da imajo na koncu primat obči interesi, ne pa parcialni (oblastniški) interesi političnih strank? Preveliko število političnih strank je gotovo ovira njihovi integracijski funkciji. To pa sproža nadaljnje ključno vprašanje: kateri dejavniki pospešujejo racionalizacijo strankarskega sistema v smeri združevanja političnih strank in njihove večje sposobnosti in trdnejše politične volje za oblikovanje občih interesov? Vse to so vprašanja, ki se nanašajo tudi na politične stranke v Slovenijo in ki terjajo odgovor tudi od politologije na Slovenskem.

LITERATURA:

- AGH, A. (1992): »The Emerging Party System in East Central Europe. Hungarian Center for Democracy Studies Foundation, Budapest
- BEYME VON, Klaus (1982): *Parteien in westlichen Demokratien*. R. Piper und Co. Verlag, München
- BOBBIO, Norberto (1994): *Destra e sinistra. Ragioni e significati di una distinzione politica*. Donzelli, Roma.
- BIBIČ, Adolf in Gigi Graziano (1994)(eds.): *Civil Society Political Society, Democracy*. Published by the Slovenian Political Science Association, Ljubljana.
- CHARNOT, Jean (1989): »Political Parties: Towards a New Theoretical Synthesis«. *Political Studies*, XXXVII, str. 352–361
- COHEN, J.L. – Arato A. (1992): *Civil Society and Political Theory*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England
- CROTTY, William (1984): *American Parties in Decline*. Little, Brown, Boston
- CROTTY, W. (1991): »Political Parties: Issues nad Trends«. V: CROTTY, W. (ur.): *Political Science: Looking to the Future*. Northwestern University Press, Evanston
- DAHL, A. Robert (1966): *Political Oppositions: Affirmation and Denial*. Yale University Press, New Haven–London
- DOWNS, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Harper, New York
- DUVERGER, Maurice (1951): *Les parties politiques*. Armand Colin, Paris
- ELDERSVELD, Samuel J.L. (1964): *Political Parties: A Behavioral Analysis*. Rand McNally, Chicago
- ELDERSVELD, Samuel J.L. (1982): *Political Parties in American Society*. Basic Books, New York
- EPSTEIN, Leon D. (1967): *Political Parties in Western Democracies*. Praeger, New York
- EPSTEIN, Leon D. (1986): *Political Parties in the American Mold*. University of Wisconsin Press, Madison
- FAUL, Erwin (1964): »Verfemung, Duldung und Anerkennung des Parteiwesens in der Geschichte des politischen Denkens«, *PVS* 5(1), str. 60–68
- GOATI, Vladimir (1984): *Savremene političke partije*. OOUR Izdavačko-publicistička delatnost Beograd, IRO »Partizanska knjiga«, Ljubljana
- GRABER, Doris A. (1984): *Mass Media and American Politics*. Congressional Quarterly Press, Washington, D.C.
- GREVEN, M. (1987): *Parteimitglieder. Ein Empirischer Essay über das politische Alltagsbewusstsein in Parteien*. Leske und Budrich, Opladen
- HAMILTON A., J. Jay, J. Madison (1937): *The Federalist*. NFEAC, Indianapolis.
- INGLEHART, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Societies*. Princeton, New York
- KATZ, R. S. (ur.) (1987): *Party Government: European and American Experiences*. Gryter, Berlin
- KIRCHHEIMER, Otto (1965): *Der Wandel des Westeuropäischen Parteiensystems*, *PVS*, 1/1965
- KRANJC, Stane (1994): »Financiranje političnih strank«, v: *Stranke in strankarstvo*, ur. Igor Lukšič, Ljubljana, maj 1994.
- LANDFRIED, Ch. (1990): *Partei Finanzen und politische Macht. Eine Vergleichende Studie zur Bundesrepublik Deutschland, zu Italien und den USA*. Nomos, Baden-Baden
- LA PALOMBARA, J. – Anderson, J. (1992): »Political Parties«. V: *Encyclopedia of Government and Politics*. Vol. I, str. 393–412. Routledge, London and New York
- LAWSON, Kay (ur.) (1980): *Political Parties and Linkage*. Yale University Press, New Haven
- LENK, K. – Neumann F. (1974): »Einleitung«, v: K. Lenk i F. Neumann (ur.). *Theorie und Soziologie der politischen Parteien*. Neuwied, Darmstadt

- LIPSET-ROKKAN, (ur.) (1967): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. The Free Press, New York, Collier- Macmillan, London
- MANTL, W. (ur.) (1992): *Politik in Österreich. Die Zweite Republik: Bestand und Wandel*. Böhlau Verlag, Wien itd.
- MICHELS, R. (1911): *Soziologie des Parteiwesens*. Croner, Stuttgart
- MARKO, Joseph (1992): »Verbände und Sozialpartnerschaft«, v: W. Mantl (ur.): *Politik in Österreich*. Böhlau Verlag, Wien itd.
- MÜLLER, Wolfgang (1992): *Das Parteiensystem*. V: Dachs et al., *Handbuch des politischen systems Österreichs*, Mainz, Wien
- NEISSER, H. – PLASSER F. (ur. 1992): *Vorwahlen und Kandidatennominierung im internationalen Vergleich*. Signum Verlag, Wien
- NEUMANN, Sigmund (1956): »Toward a Comparative Study of Political Parties«, v: Neumann S.: *Modern Political Parties, Approches to Comparative Politics*. Chicago University Press, Chicago
- NIEDERMAYER, O. – Stöss, R. (ur.) (1993): *Stand und Perspektiven der Parteienforschung in Deutschland*. Westdeutscher Verlag, Opladen
- NOHLEN, D. (1989): *Wahlrecht und Parteiensystem*. Leske Verlag und Budrich GmbH, Opladen
- OGRIS, A. (1926): *Politične stranke*. Samozaložba, Ljubljana
- OSTROGORSKI, M. (1903): *La democratie et l'organisation de partis politique*, Calman Levy, Paris, 2 zvezka.
- PANEBIENCO, Angelo (1982): *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge University Press, Cambridge itd.
- PASQUINO, G. (ur.) (1990): *Opposizione, governo ombra, alternativa*. Laterza, Bari
- PELINKA, A. – PLASSER F. (ur. 1989): *The Austrian Party System*. Westview Press, Boulder, San Francisco, London
- PULIŠELIĆ, Stjepan (1971): *Političke stranke kao faktor suvremenog političkog sistema*. Naprijed, Zagreb
- PUNNETT, R.M. (1992): *Selecting the Party Leader: Britain in Comparative Perspective*. Harvester Wheatsheaf, New York itd.
- RASCHKE, J. (1991): *Krise der Grünen: Bilanz und Neubeginn*. Schüren Presserverlag, Marburg
- SCHUMPETER, Joseph (1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harpet and Brothers, New York
- SEILER, Daniel (1986): *De la comparaison des parties politique*. Economica, Paris
- SEILER, Daniel L. (1993): *Les parties politiques*. Armand Colin, Paris
- SEILER, Daniel L. (1994): *Les partis autonomistes*. Presses uiniversitaires de France, Paris.
- VERDU, Pablo Lucas (1974): *Principios de ciencia política*, vol. III., Editorial Tecnos, Madrid
- WEBER, Max (1922): *Wirtschaft und Gesellschaft*. J.C.B. Mohr, Tübingen.
- WILDEMANN, R. (1989): *Volksparteien. Ratlose Riesen? Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden*